

Karolina Anielska
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: karolina.anielska@doctoral.uj.edu.pl

ROLA TERENÓW ZIELENI MIEJSKIEJ W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU MIASTA NA PRZYKŁADZIE NOWEJ HUTY

Abstract

The role of urban green areas in the sustainable urban development— the case of Nowa Huta

The main purpose of the article is to analyse the role that urban green areas can play in the sustainable urban development. The article describes urban green areas in Nowa Huta, their system and functions, which allowed for the diagnosis of the role they fulfil today and which they can potentially fulfil. In addition, thanks to the analysis of aspects connected with urban green areas in the Study of the Conditions and Directions of the Spatial Management and Local Spatial Management Plans, it was possible to present how spatial planning, as one of the tools of urban development management, can influence the role of urban green areas.

Keywords: urban green areas, recreational areas, sustainable urban development, Nowa Huta, Cracow

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest analiza roli, jaką mogą odgrywać tereny zieleni miejskiej w zrównoważonym rozwoju miasta. W artykule opisane zostały tereny zieleni miejskiej w Nowej Hucie, ich system oraz funkcje, co pozwoliło na diagnozę roli, jaką odgrywają obecnie oraz jaką mogą odegrać potencjalnie. Dzięki analizie aspektów dotyczących zieleni miejskiej w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego możliwe było również zaprezentowanie, w jaki sposób planowanie przestrzenne, jako jedno z narzędzi zarządzania rozwojem miejskim, może wpływać na rolę terenów zieleni miejskiej.

Słowa kluczowe: tereny zieleni miejskiej, tereny rekreacyjne, zrównoważony rozwój miasta, Nowa Huta, Kraków

Wprowadzenie

W obliczu postępującej urbanizacji tereny bezpowrotnie przekształcone stają się głównym środowiskiem życia człowieka [Kijowska, 2010]. Użytkowanie ziemi oparte jest na dobrobycie ekonomicznym, jakości życia oraz jakości środowiska [Nikolaos i in., 2011]. Optymalne dla rozwoju miasta jest uzyskiwanie korzyści ekonomicznych razem z korzyściami ekologicznymi w tym samym czasie [Hołuj, 2017]. Szukanie równowagi pomiędzy społecznymi, ekologicznymi i ekonomicznymi aspektami stanowi jedno z większych wyzwań w zrównoważonym zarządzaniu miastem. Kształtowanie prawidłowo funkcjonującego systemu rekreacyjnych terenów zieleni miejskiej dla wzbogacenia zurbanizowanego środowiska może być jednym ze sposobów budowania tej równowagi.

Głównym celem artykułu jest analiza roli, jaką mogą odgrywać tereny zieleni miejskiej w zrównoważonym rozwoju miasta. Tereny takie w znaczącym stopniu mogą wpływać na zrównoważony rozwój miasta [Bolund, Hunhammar, 1999; Mahmoud, El-Sayed, 2011; Hulicka, 2015], jednak pytaniem pozostaje, czy jest to możliwe zawsze, czy też muszą być spełnione określone warunki. Niniejszy artykuł na podstawie analizy literatury oraz studium przypadku stara się odpowiedzieć również na to pytanie.

Na przedmiot badań wybrana została Nowa Huta, XVIII dzielnica Krakowa. Dzięki złożonemu charakterowi przestrzeni dzielnicy, która wykazuje zarówno cechy silnie zurbanizowane (takie jak historyczny układ urbanistyczny), jak i zupełnie niezurbanizowane (takie jak tereny przy wschodniej granicy Krakowa) możliwe zostało ukazanie terenów zieleni o różnorodnej genezie i różnych funkcjach. Podstawową metodę stanowi studium przypadku. W ramach badań zostały zebrane informacje uwzględniające powstanie oraz powierzchnie poszczególnych terenów zieleni miejskiej w Nowej Hucie i ich systemu, przeanalizowano także funkcje, które tereny te pełnią aktualnie i potencjalnie mogą pełnić w odniesieniu do teorii zrównoważonego rozwoju. Dodatkowo przeprowadzona została kwerenda dokumentów planistycznych (Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa z 2003 roku oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących oraz sporządzanych na terenie Nowej Huty) ze szczególnym uwzględnieniem zapisów dotyczących terenów zieleni miejskiej.

Tereny zieleni miejskiej i ich system

W literaturze istnieje wiele różnych klasyfikacji terenów zieleni miejskiej [Czarnecki, 1961; Giedych, 2003; Szumański, Niemirski, 2005]. Czarnecki [1961] proponuje podział na pięć kategorii zieleni: dostępna, o specjalnym przeznaczeniu, towarzysząca oraz tereny rolne i leśne. Niniejszy artykuł skupia się na zieleni dostępnej w rozumieniu zbliżonym do definicji terenów zieleni zaproponowanej

przez Giedycha [2005], który ujmuje je jako tereny niezabudowane, pokryte roślinnością o funkcji wypoczynkowej i rekreacyjnej.

W literaturze wyróżnia się również systemy, inaczej układy, w które kształtują się oraz są kształtowane tereny zieleni. Układy te wynikają z uwarunkowań przyrodniczych, takich jak ukształtowanie terenu, układ hydrograficzny, już istniejące tereny zieleni, oraz uwarunkowań antropogenicznych, do których należą m.in. uwarunkowania prawne, planistyczne czy budowlane. Do podstawowych układów należą: promienisty, pierścieniowy, klinowo-pierścieniowy, pasmowy oraz plamowy [Lewińska, 2000]. Układ promienisty powstaje zazwyczaj na bazie układu drogowego lub wodnego, pierścieniowy otacza miasto pasami zieleni zlokalizowanymi na miejscu dawnych fortyfikacji, klinowo-pierścieniowy łączy w sobie cechy dwóch poprzednich układów, pasmowy stosowany jest w przypadku regularnej siatki ulic, układ plamowy zaś, inaczej rozproszony, charakteryzuje się przypadkowością i nieregularnością. W większości miast, szczególnie tych rozwijających się w sposób niejednorodny i niejednofazowy, występują jednak układy mieszane [Zachariasz, 2006]. Tereny zieleni łączy się w system ze względu na efektywność oraz odporność na zagrożenia, dla systemu są one bowiem znacząco większe niż dla indywidualnego obszaru [Bożętka, 2008]. Organizacja oraz zarządzanie przebiegają w sposób łatwiejszy i pełniejszy przy zgrupowaniu terenów w system. Łączenie z uwzględnieniem szlaków pieszych i rowerowych zapewnia ciągłość i różnorodność rekreacji zaspokajającej potrzeby różnych użytkowników [Hyła, 1996]. Połączenie terenów zieleni miejskiej we wspólny system zapewnia mieszkańcom podstawowe funkcje społeczne, ekologiczne i ekonomiczne [Hulicka, 2015].

Funkcje terenów zieleni

W ramach wspierania zrównoważonego i trwałego rozwoju [Górka, 2011] tereny zieleni miejskiej pełnią szereg funkcji społecznych, ekologicznych i ekonomicznych. Do społecznych funkcji terenów rekreacyjnych należy funkcja rekreacyjna i zdrowotna [Abkar i in., 2010; Wolch i in., 2014], integracyjna oraz edukacyjna. Funkcja rekreacja, aktywna lub pasywna służy procesowi regeneracji sił fizycznych i psychicznych w czasie wolnym przy wykorzystaniu różnych zajęć rekreacyjnych [Tokarz-Kocik, 2011]. Tereny zieleni miejskiej stanowią jedno z lepszych miejsc dla rekreacji ze względu na zmianę otoczenia korzystną dla mieszkańców miast, dla których środowisko życia codziennego w znaczącym stopniu charakteryzuje się sztucznością [Payne i in., 2005; Kijowska, 2010]. Zapewniają możliwość integracji dzięki wydarzeniom sportowym i kulturalnym organizowanym na ich terenie, a także możliwość wspólnego spędzania czasu. Funkcję edukacyjną tereny zieleni miejskiej pełnią poprzez zapewnianie dostępu do terenów wartościowych przyrodniczo lub kulturowo oraz tworzenie i udostępnianie na ich obszarze ścieżek edukacyjnych [Wagner, Orlewicz-Musiał, 2015].

Do podstawowych funkcji ekologicznych należy ochrona powietrza, fauny i flory oraz wód. Ochrona powietrza odbywa się przez nawietrzanie i przewietrzanie miasta, co jest zapewnianie dzięki terenom otwartym w formie korytarzy, oraz pochłanianie szkodliwych zanieczyszczeń, zapewnione przez tereny zieleni w każdej formie [Chmielewski, 2010; Wolch i in., 2014]. Powietrze nad ekosystemami dzięki swojej wilgotności i czystości stanowi przeciwwagę dla dymów i spalin miasta [Szponar, 2003]. Tereny zieleni stanowią miejsce życia fauny i flory, zapewniają odpowiednie warunki dla bytu i rozwoju wielu roślin oraz zwierząt [Kuhn i in., 2004; Kolbe, Wustemann, 2014]. Odgrywają również niezwykle istotną rolę w gospodarce wodnej miasta [Szumacher, 2017] – podtrzymują i regulują obieg wód podziemnych oraz nadziemnych, a ukształtowane we właściwy sposób nabierają znaczenia w ochronie przeciwpowodziowej miasta poprzez tworzenie bariery pomiędzy terenami zabudowanymi a niezabudowanymi.

Wśród funkcji ekonomicznych można wyróżnić m.in. wpływ na dochody gminy z podatku od nieruchomości, wpływ na dochody podmiotów gospodarczych z turystyki pośredniej oraz budowanie wizerunku miasta. Tereny zieleni oddziałują na wartość nieruchomości [Cellmer, 2011; Panduro, Veie, 2013] oraz na zatrzymanie odpływu dotychczasowych mieszkańców i napływ nowych. Często przy zakupie mieszkania lub domu znaczenie ma bliskość terenów zieleni miejskiej, na równi z infrastrukturą komunikacyjną oraz społeczną [Maksymiuk, 2005]. Zadbany i atrakcyjny system terenów zieleni miejskiej to element wizytówki miasta wpływającej nie tylko na napływ mieszkańców, lecz także turystów oraz inwestorów, co może mieć przełożenie na bezpośrednie i pośrednie wpływy z turystyki.

Można wyróżnić także funkcje terenów zieleni charakterystyczne dla miast, które w podobnym stopniu wpisują się zarówno w funkcje społeczne, ekologiczne, jak i ekonomiczne. Należą do nich: budowanie i kształtowanie ładu przestrzennego, kontrola rozwoju miasta oraz udział w rewitalizacji miasta.

System terenów zieleni stanowi element ładu przestrzennego, który jest elementem kompozycyjnym porównywalnym ze strukturą urbanistyczną i komunikacyjną. Spore znaczenie mają tereny zieleni, które tworzą pasy wokół terenów zabudowanych. Zapewnia to kontrolę nieuporządkowanego rozrostu miasta, co ma szczególne znaczenie ze względu na charakterystyczne dla zjawiska suburbanizacji pogarszanie się stanu środowiska przyrodniczego nie tylko na terenach już zurbanizowanych, ale także na terenach podmiejskich [Lyytimaki J. i in., 2008]. Tereny zieleni miejskiej odgrywają kluczową rolę przy rewitalizacji wielu zdegradowanych obszarów we współczesnych miastach. Zaletą terenów zieleni jest możliwość ich tworzenia i rozwijania w miejscach nienadających się do innych form zagospodarowania lub wymagających przy tym niewspółmiernych nakładów. Chodzi tu o m.in. o tereny poprzemysłowe, pomagazynowe lub zalewowe.

Bez wątpienia wyzwaniem jest zarządzanie terenami zielonymi w sposób podnoszący wartości ekonomiczne bez straty ich walorów ekologicznych, nie jest to jednak niemożliwe, czego dowodzą m.in. takie teorie jak miasto-ogród [Clark, 2003], miasto ekologiczne lub miasto kompaktowe [Jabareen, 2006]. Miasto powinno budować swoją siłę i konkurencyjność przez tworzenie odpowiednich warunków do życia i działania dla wszystkich podmiotów gospodarczych. Jednym

z podstawowych elementów wpływających na jakość życia mieszkańców jest system terenów zieleni o charakterze rekreacyjnym [Gołąb-Korzeniowska, 2010].

Tereny zieleni miejskiej i ich system w Nowej Hucie

Nowa Huta rozciąga się na ponad 65 km² i jest największą z osiemnastu dzielnic Krakowa pod względem powierzchni. Budowa pierwszych bloków w rozpoczęła się w 1949 roku, a budowa huty stali rok później [Binek, 2009]. W Nowej Hucie można znaleźć wiele terenów zieleni miejskiej o różnej lokalizacji, powierzchni, zagospodarowaniu oraz genezie. Już w ramach podstawowych założeń przestrzennych w czasie budowania Nowej Huty uwzględniony został Zalew Nowohucki jako pas zieleni oddzielający hutę od terenów mieszkaniowych. W tabeli 1 zostały wyróżnione wszystkie rekreacyjne tereny zieleni miejskiej wraz z Zalewem Nowohuckim, który choć obecnie nie należy do dzielnicy XVIII, wciąż pełni dla niej i jej mieszkańców istotne funkcje. Ogółem przedstawione tereny stanowią 4,56% powierzchni dzielnicy i na każdego mieszkańca przypada 55 m². Choć dodatkowo do systemu zieleni miejskiej w Nowej Hucie zalicza się dolinę Potoku Kościelnickiego, dolinę Wisły, dolinę Dłubni oraz wewnątrzsiedlowe tereny, takie jak zieleńce, skwery i place zabaw, które zostały zaplanowane w ramach pierwotnego układu urbanistycznego, wydaje się, że jest to wciąż niewystarczająca ilość rekreacyjnych terenów zieleni, biorąc pod uwagę powierzchnię i liczbę mieszkańców dzielnicy.

Tabela 1

Tereny zieleni miejskiej w Nowej Hucie

Teren zieleni miejskiej	Powierzchnia	Udział w powierzchni całej dzielnicy (6552,5 ha)*	Powierzchnia przypadająca na mieszkańca dzielnicy (55087 osób)*
	ha	%	m ² /osobę
Ląki Nowohuckie	57,17	0,87	10,38
Przylasek Rusiecki	120,00	1,83	21,78
Las Mogiński	25,00	0,38	4,54
Park Żeromskiego	3,70	0,06	0,67
Park Ratuszowy	2,20	0,03	0,40
Park Szwedzki	2,33	0,04	0,42
Park Wiśniowy Sad	2,73	0,04	0,50
Parki miejskie razem	10,96	0,17	1,99

Teren zieleni miejskiej	Powierzchnia	Udział w powierzchni całej dzielnicy (6552,5 ha)*	Powierzchnia przypadająca na mieszkańca dzielnicy (55087 osób)*
	ha	%	m ² / osobę
Park w Branicach	6,00	0,09	1,09
Park w Kościelnikach	7,00	0,11	1,27
Ogród w Pleszowie	14,80	0,23	2,69
Ogród w Ruszczy	7,00	0,11	1,27
Ogród we Wróźenicach	1,00	0,02	0,18
Ogród w Mogile	5,50	0,08	1,00
Inne parki i ogrody razem	41,30	0,63	7,50
Fort Mogiła	1,66	0,02	0,29
Fort Wanda	2,00	0,03	0,36
Tereny przy fortach razem	3,60	0,05	0,65
Ogródki działkowe Wanda	30,00	0,46	5,45
Ogródki działkowe Wisła	11,00	0,17	2,00
Ogródki działkowe razem	41,00	0,63	7,44
Razem	299,03	4,56	54,28
Zalew Nowohucki	17,00	–	–

* Dane dotyczące powierzchni i liczby ludności Nowej Huty zostały zaczerpnięte z raportu *Kraków w liczbach 2016* (2017).

Źródło: opracowanie własne na podstawie zebranych danych oraz pomiarów w Google Maps.

Największym terenem zieleni są Łąki Nowohuckie, które zajmują obszar blisko 60 ha. Znajdują się w pradolinie rzeki Wisły w bezpośrednim sąsiedztwie centrum Nowej Huty. W 2003 roku na ich obszarze powołano pierwszy w Krakowie użytek ekologiczny o powierzchni 57,17 ha [Uchwała nr LXXIV/962/09 RMK, 2009], a w 2010 roku Łąki zostały włączone do europejskiej sieci Natura 2000. Niezwykle istotnym terenem, choć o zupełnie innym charakterze, jest Przylasek Rusiecki znajdujący się na terenie Ruszczy. Na jego obszarze znajduje się kilka powstałych w wyniku

wybrania żwiru na potrzeby huty zbiorników, w których zalega woda gruntowa. Las Mogilski to obok Łasku Łęgowskiego, administracyjnie należącego do dzielnicy Czyżyny, jeden z dwóch terenów zalesionych położonych na terenie dzielnic nowohuckich¹⁴.

W Nowej Hucie znajdują się: park Żeromskiego na osiedlu Na Skarpie, park Ratuszowy przy alei Róż, park Szwedzki na osiedlu Szklane Domy oraz park Wiśniowy Sad na osiedlu Kolorowym [Dubiel i in., 2008]. Park Żeromskiego został utworzony w miejsce nieużytku rozciągającego się pomiędzy osiedlem Na Skarpie a Łąkami Nowohuckimi. Park Wiśniowy Sad oraz park Szwedzki to typowe parki osiedlowe, zaprojektowane i wykonane razem z budową osiedli. Park Ratuszowy znajduje się w miejscu, w którym miał powstać plac i ratusz miejski. Parki te są administrowane przez miasto Kraków, a zarządzane przez Zakład Gospodarki Komunalnej.

Do parków, które zostały utworzone przy dworach, należą: park w Branicach, założony na przełomie XVI i XVII wieku na układzie geometrycznym, oraz park w Kościelnikach, założony na początku XVIII wieku. Do układów pałacowych można zaliczyć też ogród w Pleszowie, pochodzący z przełomu XVIII i XIX wieku, ogród w Ruszczy i ogród we Wróźenicach, pochodzące z XIX wieku, oraz przyklasztorny ogród z XIII wieku w Mogile. Poza parkiem w Branicach, który jest dzisiaj własnością Muzeum Archeologicznego w Krakowie [Sanocka, 2008], ogrodem w Pleszowie należącym do stowarzyszenia Monar [*Historia Palacu*, online] oraz ogrodem w Mogile będącym własnością zakonu cystersów, reszta parków znajduje się w posiadaniu prywatnych właścicieli.

Do terenów, które mogą mieć potencjał dla pełnienia funkcji rekreacyjnych, można zaliczyć forty oraz tereny przyforteczne, które tworzyły Twierdzę Kraków. Na terenie Nowej Huty są położone Fort Wanda oraz Fort Mogiła [Radłowska, 2007]. Fort Wanda znajduje się pomiędzy zabudowaniami kombinatu metalurgicznego a ulicą Ujastek Mogilski, a Fort Mogiła pomiędzy tymi zabudowaniami a ulicą Igołomską.

Dużą powierzchnię zajmują wewnątrzosiedlowe tereny, takie jak zieleńce i skwery oraz ogródki jordanowskie, w większości będące własnością osiedlowych spółdzielni mieszkaniowych. Każde osiedle zazwyczaj dysponuje placem zabaw, w niektórych wypadkach również terenami będącymi częścią zaplecza przedszkola lub żłobka.

Zalew Nowohucki zajmuje ponad 7 ha, a całość z parkiem około 17 ha. Zalew powstał w 1957 roku według projektu Aleksandra Ścigalskiego na obszarze dwukilometrowej zielonej strefy oddzielającej hutę stali od nowohuckich osiedli. W swoim założeniu razem z otaczającym go parkiem miał być obiektem typowo rekreacyjnym dla mieszkańców Nowej Huty. Napełnienie zbiornika było możliwe dzięki wykorzystaniu wód Dłubni.

System terenów zieleni miejskiej w Nowej Hucie wynika z istniejącego układu terenów zieleni i terenów otwartych oraz układu hydrograficznego i możemy go zaliczyć do układu mieszanego plamowo-promienistego. Przeważa układ plamowy, ponieważ tereny zieleni miejskiej charakteryzują się dużym stopniem przypadkowości i nieregularności w obrębie dzielnicy. Występują też elementy układu promienistego, ze względu na doliny rzek (Wisły, Dłubni oraz Potoku

¹⁴ Według nowego podziału administracyjnego do dawnej Nowej Huty zalicza się pięć aktualnych dzielnic: Czyżyny, Mistrzejowice, Bieńczyce, Wzgórze Krzesławickie i Nową Hutę.

Kościelnickiego). Tereny nad rzekami, które same w sobie pełnią funkcje rekreacyjne, są jednocześnie łącznikami pomiędzy innymi terenami o charakterze plamowym.

Funkcje terenów zieleni miejskiej w Nowej Hucie

Wśród badanych terenów zieleni miejskiej można wyróżnić takie, które obecnie pełnią funkcje społeczne, ekologiczne, ekonomiczne oraz mieszane łączące wymienione wartości, w sposób szczególnie wpisujące się w ideę zrównoważonego rozwoju miasta oraz takie, które mają potencjał do pełnienia tych funkcji, jednak brak na nich odpowiedniej infrastruktury. Zostały one przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2

Funkcje terenów zieleni miejskiej w Nowej Hucie

Grupa funkcji	Funkcja	Tereny zieleni miejskiej pełniące funkcję	Tereny zieleni miejskiej potencjalnie pełniące funkcję
Społeczne	rekreacyjna	wszystkie	–
	integracyjna	Zalew Nowohucki, skarpa przy Łąkach Nowohuckich, parki miejskie, ogródki działkowe, wewnątrz-osiedlowe skwery, zieleńce i place zabaw	Przylasek Rusiecki
	edukacyjna	Łąki Nowohuckie	forty, inne parki i ogrody
Ekologiczne	ochrona powietrza	wszystkie ze szczególnym uwzględnieniem dolin rzek	–
	ochrona fauny i flory	Łąki Nowohuckie, Przylasek Rusiecki, Las Mogilski, doliny rzek	–
	ochrona wód	Łąki Nowohuckie, Przylasek Rusiecki, Las Mogilski, doliny rzek	–

Grupa funkcji	Funkcja	Tereny zieleni miejskiej pełniące funkcję	Tereny zieleni miejskiej potencjalnie pełniące funkcję
Ekonomiczne	wpływ na dochody gminy	–	wszystkie
	wpływ na dochody podmiotów gospodarczych	–	okolice Łąk Nowohuckich, Przylasek Rusiecki, Las Mogilski, Zalew Nowohucki
	budowanie wizerunku miasta	Łąki Nowohuckie, Zalew Nowohucki	Przylasek Rusiecki
Mieszane	pomoc w rewitalizacji	parki miejskie	wewnątrzsiedlowe skwery, zieleńce i place zabaw, nowe tereny zieleni miejskiej
	kształtowanie ładu przestrzennego	Łąki Nowohuckie, parki miejskie	wewnątrzsiedlowe skwery, zieleńce i place zabaw
	kontrola rozwoju miasta	–	–

Źródło: opracowanie własne.

W Nowej Hucie wydarzenia kulturalne i sportowe są organizowane przede wszystkim nad Zalewem Nowohuckim oraz rzadziej na skarpie w pobliżu Łąk Nowohuckich. Codziennym miejscem spotkań są parki miejskie, ogródki działkowe oraz wewnątrzsiedlowe skwery, zieleńce i place zabaw. Do celów edukacyjnych wykorzystywane są głównie Łąki Nowohuckie [Wagner, Orlewicz-Musiał, 2015]. Potencjał mają forty, które należą do szlaku Twierdzy Kraków, oraz założenia parkowe i ogrodowe na terenie dawnych wsi.

Nawietrzanie i przewietrzanie Nowej Huty zapewniane jest przez koryta rzek (Potoku Kościelnickiego, Dłubni i Wisły) [Zmiana Studium, 2014], a równowagę dla zanieczyszczeń stanowią wszystkie tereny zieleni. Dla organizmów żywych najważniejszym terenem są Łąki Nowohuckie, będące siedliskiem rzadkich gatunków roślin, ptaków i motyli, oraz dolina Potoku Kościelnickiego, Dłubni i Wisły, które pełnią funkcję korytarzy ekologicznych. Istotne są również Las Mogilski ze względu na bogactwo drzew oraz Przylasek Rusiecki ze względu na bogactwo ptactwa. Te same tereny ważne są z punktu widzenia gospodarki wodnej. Regulują one obieg wody dzięki roślinności rosnącej na ich terenach oraz pełnią funkcje przeciwpowodziowe.

Tereny zieleni miejskiej wpływają na migrację do dzielnicy, ponieważ znacząca liczba młodych osób oraz rodzin wybiera Nową Hutę na miejsce zamieszkania nie tylko ze względu na stosunkowo niskie ceny, lecz także ze względu na dostępność zieleni [Gądecki, 2012]. Nowe inwestycje w okolicy Łąk Nowohuckich i Zalewu Nowohuckiego w swojej ofercie lub nawet swojej nazwie zwracają uwagę

na sąsiedztwo terenów zieleni¹⁵. Dzięki przyciąganiu nowych mieszkańców do zakupu mieszkania zarówno na rynku wtórnym, jak i pierwotnym tereny zieleni w sposób pośredni mogą wpływać na dochody gminy z podatku od nieruchomości. W pobliżu terenów zieleni miejskiej w Nowej Hucie brakuje infrastruktury turystycznej w postaci sklepów, restauracji czy kawiarni, dlatego można podejrzewać, że w niewielkim stopniu wpływają na dochody z turystyki. Zagospodarowanie okolic Łąk Nowohuckich, Przylasku Rusieckiego, Lasu Mogilskiego oraz Zalewu Nowohuckiego w infrastrukturę turystyczną wpłynęłoby na zwiększenie dochodów uzyskiwanych z tego tytułu. Obecnie na wizerunek dzielnicy wpływają Łąki Nowohuckie, jako teren unikatowy w skali miasta, oraz w pewnym stopniu Zalew Nowohucki, dzięki posiadaniu nie tylko infrastruktury podstawowej, takiej jak elementy małej architektury, ale i infrastruktury sportowej i rekreacyjnej.

Potencjał w rewitalizacji zespołów mieszkaniowych mają wewnątrzosiedlowe skwery, zieleńce i place zabaw. Szansą dla nowohuckich osiedli może być projekt „Spotkajmy się na podwórku” [Radłowska, 2017], który zakłada odnowienie podwórek, zaś rewitalizacji terenów poprzemysłowych oraz pomagazynowych może służyć tworzenie nowych terenów zieleni miejskiej. Ład przestrzenny jest kształtowany przez parki miejskie w obrębie historycznego układu Nowej Huty oraz przez Łąki Nowohuckie wyznaczające osie widokowe. W przypadku Nowej Huty żaden teren zieleni miejskiej nie spełnia funkcji kontroli nieuporządkowanego rozwoju miasta, a Zalew Nowohucki oraz cała dolina Dłubni pełnią funkcję rozdzielającą pomiędzy strefą mieszkaniową i przemysłową.

Planowanie przestrzenne na terenach zieleni jako element zarządzania rozwojem miasta

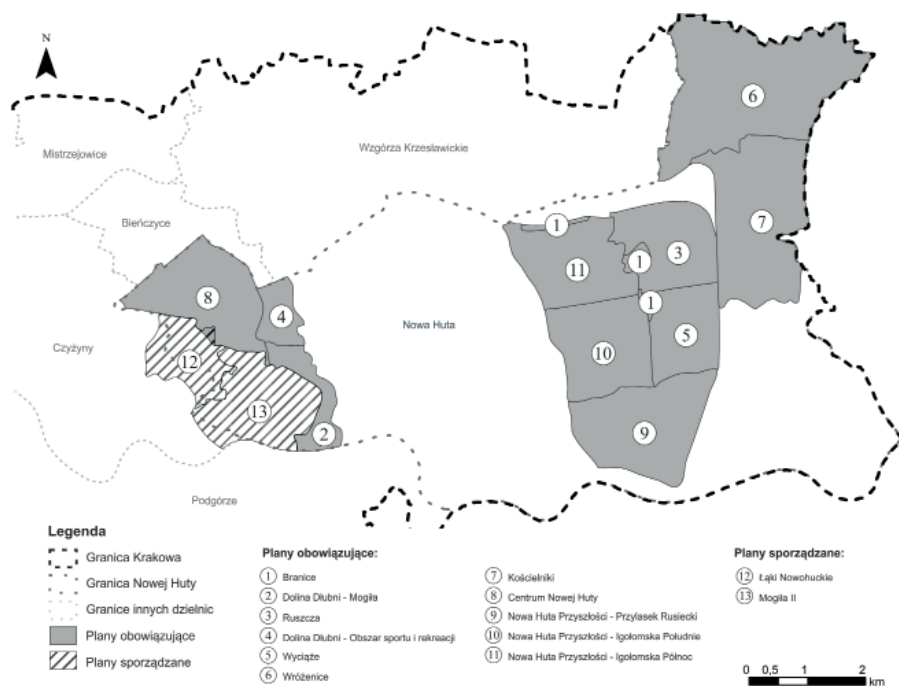
Głównymi dokumentami planowania przestrzennego są Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa z 2003 roku (Studium, 2003) oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Najważniejszą rolą tych dokumentów w odniesieniu do terenów zieleni miejskiej jest ich ochrona przed zabudową. Zachowanie tych terenów bez odpowiedniego zagospodarowania jednak nie wystarczy. Konieczne są więc w dokumentach planistycznych wskazania dotyczące nie tylko ochrony, ale również urządzenia terenu zgodnie z funkcjami, które powinien pełnić. Każdy plan musi być zgodny ze studium, ale zapisy w samym studium nie gwarantują dostatecznej ochrony terenów zieleni w przypadku braku planu [Godzina, 2015]. Decyzje o warunkach zabudowy wydawane w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nie muszą być zgodne ze studium, dlatego dla pełnej ochrony prawnej konieczne jest uchwalanie planów na terenach wartościowych przyrodniczo.

¹⁵ Na przykład inwestycje Modernity (modernity.pl), Bulevar Verde (www.bulevarverde.pl) oraz Botanica (osiedlebotanika.pl).

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Krakowa zostało uchwalone w 2003 roku i zmienione uchwałą w 2014 roku. W zmianie studium w tomie poświęconym uwarunkowaniom na uwagę zasługuje podkreślenie wagi budowy spójnego systemu przyrodniczego miasta powiązanego z regionalnym i krajowym systemem poprzez sieć korytarzy ekologicznych. W Nowej Hucie nabiera to szczególnego znaczenia ze względu na korytarze ekologiczne, którymi są koryta Wisły, Dłubni i Potoku Kościelnickiego, łączące ekosystem miasta z ekosystemami podmiejskimi. Studium proponuje przekształcenie obecnego dominującego układu zieleni o charakterze plamowo-promienistym w pierścieniowo-promienisty [Zmiana Studium, 2014]. W tomie poświęconym zasadom i kierunkom polityki przestrzennej podkreślono, że zmiany dotyczące terenów zieleni mają być przeprowadzane zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju dla podniesienia jakości życia mieszkańców oraz atrakcyjności dla turystów. Można zauważyć, że poza podstawowym celem, którym jest ochrona, polityka przestrzenna ma kreować i rozwijać tereny zieleni miejskiej. Wśród kierunków polityki przestrzennej zawarto kilka propozycji istotnych dla terenów zieleni miejskiej w Nowej Hucie. Także w tym miejscu podkreślono znaczenie terenów chronionych – Łąk Nowohuckich i Zalewu Nowohuckiego. Wymienione zostały również tereny cenne przyrodniczo nieznajdujące się pod ochroną, takie jak Przylasek Rusiecki oraz wały Wisły, Dłubni i Potoku Kościelnickiego. Do konkretnych propozycji zagospodarowania terenów zieleni miejskiej należy utworzenie miejsca dla wydarzeń plenerowych w Przylasku Rusieckim, parku tematycznego Twierdzy Kraków oraz parku kulturowego na części terenów kombinatu. Podkreślona została istotność zorganizowania zieleni miejskiej w spójny układ, co może zostać osiągnięte przez urządzenie parków rzecznych, budowę systemów komunikacji rekreacyjnej, pieszej i rowerowej oraz powiązanie terenów zieleni miejskiej z terenami podmiejskimi [Zmiana Studium, 2014].

W tomie poświęconym wytycznym do planów miejscowych zawarto wytyczne dotyczące terenów zieleni urządzonej oraz nieurządzonej. Na obu rodzajach terenów dopuszczalne jest zlokalizowanie zagospodarowania rekreacyjnego czy sportowego przy założeniu, że nie może ono zmniejszać powierzchni biologicznie czynnej. To właśnie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które w przeciwieństwie do studium stanowią prawo, określają w sposób konkretny funkcje poszczególnych terenów. Na obszarze dzielnicy Nowa Huta obecnie obowiązują plany przedstawione na rysunku 1 na szaro (w kolejności chronologicznej): Branice [Uchwała nr CXVII/1235/06 RMK, 2006], Dolina Dłubni – Mogiła [Uchwała nr XLIX/619/08 RMK, 2008], Ruszcza [Uchwała nr LXXXI/1061/09 RMK, 2009], Dolina Dłubni – Obszar sportu i rekreacji [Uchwała nr LXXXII/1077/09 RMK, 2009], Wyciąże [Uchwała nr LXXXII/1075/09 RMK, 2009], Wrócenice [Uchwała nr LXXXVII/1133/09 RMK, 2009], Kościelniki [Uchwała nr XCV/1271/10 RMK, 2010], Centrum Nowej Huty [Uchwałą nr XCII/1362/13 RMK, 2013], oraz uchwalone jako ostatnie plany: Nowa Huta Przyszłości – Przylasek Rusiecki [Uchwała nr LI/939/16 RMK, 2016], Igołomska Południe [Uchwała nr LIX/1287/16 RMK, 2016] i Igołomska Północ [Uchwała nr LXXXVIII/2146/17, 2017]. Wraz z wejściem w życie tych ostatnich planów część planów Branice, Ruszcza oraz Wyciąże

przestała obowiązywać. Brak planów w środkowej części dzielnicy wynika z lokalizacji w tym miejscu huty. W ostatnim czasie sporządzany był plan dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa, który miał obejmować znaczące tereny zieleni miejskiej w Nowej Hucie, jednak głosowanie nad jego uchwaleniem zostało odroczone przez Radę Miasta Krakowa 4 lipca 2018 roku¹⁶. Pozostałe plany, które są obecnie sporządzane na terenie Nowej Huty, to plany Łąki Nowohuckiej oraz Mogiła II. Wyłożenie projektów planów rozpocznie się 16 lipca 2018 roku¹⁷.

Rysunek 1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Nowej Huty

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletynu Informacji Publicznej.

Wspólnym celem wszystkich wymienionych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest ochrona wartości przyrodniczych i kulturowych, ważnych nie tylko dla mieszkańców dzielnicy, lecz także całego miasta oraz turystów.

¹⁶ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa”, w dniu 4 lipca 2018 r. Rada Miasta Krakowa odroczyła głosowanie nad uchwaleniem planu.

¹⁷ Wszystkie informacje dotyczące miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zostały zaczerpnięte z ich wersji tekstowych i graficznych dostępnych w Biuletynie Informacji Publicznej (www.bip.krakow.pl).

Środkiem jest wyznaczenie terenów przeznaczonych pod zabudowę oraz terenów z zakazem zabudowy. Dzięki kształtowaniu terenów o funkcjach rekreacyjnych plany mogą wpływać na wartość planowanej i istniejącej zabudowy mieszkaniowej.

Plany Dolina Dłubni – Obszar sportu i rekreacji oraz Dolina Dłubni Mogiła to plany mające na celu przede wszystkim ochronę doliny rzeki Dłubni oraz utworzenie parków rzecznych jako elementu systemu przyrodniczego miasta. Zakładają one możliwość umieszczania infrastruktury o charakterze sportowym (głównie dla sportów wodnych) oraz rekreacyjnym. Plany te kształtują również funkcje ochronne przeciwpowodziowe.

Plan Centrum Nowej Huty obejmuje historyczny układ urbanistyczny Nowej Huty i w swoich założeniach na umożliwić skuteczną rewitalizację w tym m.in. przez możliwość tworzenia ogródków jordanowskich, placów zabaw i boisk sportowych na podwórkach osiedli.

Plany Wrócenice i Kościelniki skupiają się na aktywizacji rozwoju tych terenów pod względem mieszkaniowym oraz infrastrukturalnym. Znalazło się w nich jednak miejsce na uwzględnienie ochrony korytarzy potoków będących jednocześnie korytarzami ekologicznymi. Plan Kościelniki wyznacza zespół pałacowo-parkowy i zakłada uporządkowanie jego terenu oraz dostosowanie do pełnionych funkcji. Plany Ruszcza oraz Wyciąże również mają na celu przede wszystkim stymulowanie rozwoju. Oprócz swojej głównej funkcji zapewniają ochronę terenów wartościowych pod względem przyrodniczym oraz kulturowym.

Plany związane z Nową Hutą Przyszłości skupiają się przede wszystkim na zapisach związanych z realizacją struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz rozbudową infrastruktury technicznej i komunalnej. Plan Igołomska Południe zakłada powstanie parku miejskiego, a plan Przylasek Rusiecki wykorzystanie istniejących zbiorników wodnych i terenów wokół nich do celów rekreacyjno-sportowych i wypoczynkowych przy udziale infrastruktury związanej z funkcjami kąpieliska, takiej jak m.in.: sanitariaty, wypożyczalnię sprzętu sportowego, promenady i ścieżki zdrowia oraz obiekty gastronomiczne.

Odroczony 4 lipca 2018 roku przez Radę Miasta Krakowa plan dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa był szansą na połączenie istniejących terenów zieleni w spójny układ zieleni dzięki zapewnieniu ochrony obszarów cennych przyrodniczo (aż 250 obszarów o łącznej powierzchni 3322 ha, stanowiących prawie 10% powierzchni miasta), które nie zostały wcześniej uwzględnione w innych planach. Pozwoliłoby to nie tylko na rozwój fauny i flory, ale również na zwiększenie użyteczności dla mieszkańców i użytkowników przez rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnej. Pozostaje nadzieja, że Rada Miasta Krakowa wróci do rozważań na temat tego planu, oraz że sporządzany obecnie plan Łąki Nowohuckie zostanie uchwalony i pozwoli na skuteczną ochronę jednego z najważniejszych obszarów przyrodniczych miasta.

Podsumowanie

Pewne jest, że Nowa Huta potrzebuje nowych stymulantów rozwoju. Najodpowiedniejszymi przy występujących uwarunkowaniach są te związane z nauką, kulturą i rekreacją [Juchnowicz, 2003]. Także tereny zieleni mogą być siłą napędową ożywienia dzielnicy i miasta. Odgrywają niezwykle istotną rolę w dzielnicy tak zróżnicowanej jak Nowa Huta. Z jednej strony mogą chronić wartości historyczne oraz wspomagać rewitalizację dzielnicy, z drugiej mogą tworzyć nowe miejsca przeznaczone dla funkcji rekreacyjnych oraz nauki i kultury. Kluczowe znaczenie dla jakości życia mieszkańców Nowej Huty ma utrzymanie istniejących oraz utworzenie nowych terenów zieleni miejskiej. We wschodnich obszarach dzielnicy wciąż obecne są tereny zajęte przez łąki i lasy, które będą z biegiem czasu podlegać coraz większej presji inwestycyjnej. Wraz z postępującą urbanizacją konieczne jest nie tylko utrzymanie istniejących terenów zieleni miejskiej, ale też utworzenie i zagospodarowanie nowych, w tym m.in. na terenach obecnie pełniących funkcje rolnicze.

Niedostrzeżenie wartości terenów zieleni stanowi istotny problem w zrównoważonym zarządzaniu miastem. Na podstawie analizy literatury oraz studium przypadku możliwe było potwierdzenie wstępnego założenia, że tereny rekreacyjne mogą być istotnym czynnikiem w zrównoważonym rozwoju miasta we wszystkich aspektach: społecznym, ekologicznym i ekonomicznym. Możliwe jest to jednak wyłącznie przy uwzględnieniu ich ochrony w dokumentach strategicznych i planistycznych, przede wszystkim w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, oraz przy ich połączeniu w spójny system.

Obecnie tereny zieleni miejskiej w Nowej Hucie tylko w pewnym stopniu wpływają na równowagę wartości społecznych, ekologicznych i ekonomicznych ze względu na to, że spełniają przedstawione warunki tylko w części. Niestety brakuje połączenia tych terenów w spójny system, nie uchwalono także planów chroniących niektóre wartościowe tereny przyrodnicze. Wyzwaniem dla władz jest wykorzystanie w pełni potencjału terenów zieleni miejskiej w Nowej Hucie poprzez ich ochronę oraz połączenie ich w spójny system dla zrównoważonego rozwoju dzielnicy i miasta.

Bibliografia

- Abkar M., Kamal M., Mariapan M., Maulan S., Sheybanic M. (2010), *The Role of Urban Green Spaces in Mood Change*, „Australian Journal of Basic and Applied Sciences”, 4(10), 5352–5361.
- Binek T. (2009), *Służby inwestycyjne Nowej Huty*, Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, Kraków.
- Bolund P., Hunhammar S. (1999), *Ecosystem Services in Urban Areas*, „Ecological Economics”, 29(2), 293–301.

- Bożętka B. (2008), *Systemy zieleni miejskiej w Polsce – ewolucja i problemy kształtowania*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 22, 49–63.
- Cellmer R. (2011), Spatial Analysis of the Effect of Noise on the Prices and Value of Residential Real Estate, „Geomatics and Environmental Engineering”, 5(4), 13–28.
- Chmielewski J.M. (2010), *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Clark B. (2003), *Ebenezer Howard and the Marriage of Town and Country*, „Organization & Environment”, 16(1), 87–97.
- Czarnecki W. (1961), *Planowanie miast i osiedli*, t. 3: *Tereny zielone*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Poznań.
- Dubiel E., Gawroński S., Walasz K. (2008), *Walory przyrodnicze* [w:] J. Salwiński, L.J. Sibilina (red.), *Nowa Huta – przeszłość i wizja. Studium muzeum rozproszonego*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.
- Gądecki J., *I love NH. Gentryfikacja starej części Nowej Huty*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Giedych R. (2003), *Problemy z identyfikacji systemu terenów rekreacyjnych miast na przykładzie terenów zieleni Warszawy*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 11, 203–213.
- Giedych R. (2005), *Zarys prawnych przemian konkretyzacji pojęcia „tereny zieleni” w II połowie XX wieku w Polsce* [w:] R. Giedych, M. Szumański (red.), *Tereny zieleni jako przedmiot planowania miejscowego (wybór tekstów)*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Godzina P. (2015), *Tereny zieleni publicznej w kontekście zrównoważonego rozwoju miasta*, „Prace Geograficzne”, 141, 57–72.
- Gołąb-Korzeniowska M. (2010), *Zielona struktura Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego jako element strategicznej interwencji*, „Czasopismo Techniczne” (Politechnika Krakowska), 10, 127–134.
- Górka K. (2011), *Kwestie terminologiczne w ewolucji polityki ekologicznej* [w:] J. Famielec, M. Kożuch (red.), *Rozwój polityki ekologicznej w Unii Europejskiej i w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Hołuj A. (2017), *Zmiany funkcjonalno-przestrzenne a działania miasta Krakowa wobec terenów zielonych*, „Zarządzanie Publiczne. Zeszyty Naukowe Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 4(40), 415–425.
- Hyla M. (1996), *Miasto dla rowerów, nie dla samochodów*, Wydawnictwo Zielone Brygady, Kraków.
- Jabareen Y.R. (2006), *Sustainable Urban Forms: Their Typologies, Models and Concepts*, „Journal of Planning Education and Research”, 26, 38–52.
- Juchnowicz S. (2003), *Projekt koncepcyjny planu zagospodarowania użytku ekologicznego Łąki Nowohuckie wraz z ukształtowaniem przestrzennym zespołu przyrodniczo-krajobrazowego parku starorzeczka Wisły w Nowej Hucie*, Kraków.
- Kijowska J. (2010), *Krajobrazy rekreacyjne miasta na przykładzie Kurytyby* [w:] A. Richling (red.), *Krajobrazy rekreacyjne – kształtowanie, wykorzystanie, transformacja* (Problemy Ekologii Krajobrazu, 27), Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska; Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, Warszawa.
- Kolbe J., Wüstemann H. (2014), *Estimating the Value of Urban Green Space: A Hedonic Pricing Analysis of the Housing Market in Cologne, Germany*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica”, 5(307), 45–61.

- Kronenberg J. (2012), *Usługi ekosystemów w miastach* [w:] T. Begier, J. Kronenberg (red.), *Przyroda w mieście. Usługi ekosystemów, niewykorzystany potencjał miast*, (Zrównoważony Rozwój – Zastosowania 3), Fundacja Sendzimira, Kraków.
- Kuhn I., Brandl R., Klotz S. (2004), *The Flora of German Cities is Naturally Species Rich*, „Evolutionary Ecology Research”, 6(5), 749–764.
- Lewińska J. (2000), *Klimat miasta: zasoby, zagrożenia, kształtowanie*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, Kraków.
- Lyytimäki J., Petersen L.K., Normander B., Bezak P. (2008), *Ecosystem Services and Dis-services to Urban Lifestyle*, „Environmental Sciences”, 5(3), 161–172.
- Mahmoud A.H.A., El-Sayed M.A. (2011), *Development of Sustainable Urban Green Areas in Egyptian New Cities: The Case of El-Sadat City*, „Landscape and Urban Planning”, 101(2), 157–170.
- Maksymiuk G. (2005), *Rozwój terenów zieleni miejskiej – wspomaganie czy ograniczanie w przyrodniczej rewitalizacji miasta*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie”, 1, 149–156.
- Nikolaos K., Dimitra V., Agapi X. (2011), *A Case Study on the Effect of the Environment on Residential Real Estate Values*, „International Journal of Academic Research”, 3(1), 861–868.
- Payne L., Orsega-Smith E., Roy M., Godbey G.C. (2005), *Local Park Use and Personal Health Among Older Adults: An Exploratory Study*, „Journal of Park and Recreation Administration”, 23(2), 1–20.
- Panduro T.E., Veie, K.L. (2013), *Classification and Valuation of Urban Green Spaces – A Hedonic House Price Valuation*, „Landscape and Urban Planning”, 120, 119–128.
- Szponar A. (2003), *Fizjografia urbanistyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szumacher I. (2011), *Funkcje terenów zieleni miejskiej a świadczenia ekosystemów*, „Prace i Studia Geograficzne”, 46, 169–176.
- Szumański M., Niemirski A. (2005), *Projekt klasyfikacji obiektów terenów zieleni* [w:] R. Giedych, M. Szumański (red.), *Tereny zieleni jako przedmiot planowania miejscowego (wybór tekstów)*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Tokarz-Kocik A. (2011), *Usługi rekreacyjne* [w:] A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki i rekreacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wagner A., Orlewicz-Musiał M. (2015), *The Role of Urban Green Areas in the Education for Sustainable Development: Focus on Krakow, Poland*, „Universal Journal of Educational Research”, 3(8), 478–488.
- Wolch J.R., Byrne J., Newell J.P. (2014), *Urban Green Space, Public Health, and Environmental Justice: The Challenge of Making Cities “Just Green Enough”*, „Landscape and Urban Planning”, 125, 234–244.
- Wycichowska B. (2012), *„Zielone Miasto” – idea a rzeczywistość. Przykład Łodzi* [w:] M. Kosmala (red.), *Zieleń a klimat społeczny miasta*, Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych, Toruń.
- Zachariasz A. (2006), *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.

Dokumenty

- Kraków w liczbach 2016* (2017), Urząd Miasta Krakowa, Kraków [dostęp: 5.07.2018].
- Studium (2003), Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa, Urząd Miasta Krakowa, Kraków, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=2414 [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr CXVII/1235/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Branice”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D16738%26typ%3Du [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr XLIX/619/08 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 sierpnia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dolina Dłubni – Mogiła”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D17461%26typ%3Du [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr LXXIV/962/09 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 czerwca 2009 r. w sprawie opinii dotyczącej proponowanych nowych specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000: „Łąki Nowohuckie”, „Dębnicko – Tyniecki obszar łąkowy” i „Skawiński obszar łąkowy” w granicach Miasta Krakowa, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D17805%26typ%3Du [dostęp: 1.02.2018].
- Uchwała nr LXXXI/1061/09 Rady Miasta Krakowa z dnia 23 września 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Ruszcza”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D17935%26amp%3Btyp%3Du [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr LXXXII/1075/09 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 października 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wyciąże”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D17951%26typ%3DU [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr LXXXII/1077/09 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 października 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dolina Dłubni – Obszar sportu i rekreacji”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D17953%26typ%3DU [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr LXXXVII/1133/09 Rady Miasta Krakowa z dnia 2 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wróżeńce”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D18021%26typ%3DU [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr XCV/1271/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 17 marca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Kościelniki”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D18167%26typ%3DU [dostęp: 9.07.2018].
- Uchwała nr XCII/1362/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 4 grudnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Centrum Nowej Huty” w Krakowie, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D19970%26typ%3Du [dostęp: 9.07.2018].

Uchwała nr LI/939/16 Rady Miasta Krakowa z dnia 31 sierpnia 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Nowa Huta Przyszłości – Przylasek Rusiecki”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D21609%26typ%3Du [dostęp: 9.07.2018].

Uchwała nr LIX/1287/16 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 grudnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Nowa Huta Przyszłości – Igołomska Południe”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D21964%26typ%3Du [dostęp: 9.07.2018].

Uchwała nr LXXXVIII/2146/17 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Nowa Huta Przyszłości – Igołomska Północ”, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D22846%26typ%3Du [dostęp: 9.07.2018].

Zmiana Studium (2014), Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa, Uchwała nr CXII/1700/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 r., Urząd Miasta Krakowa, Kraków, https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=62484 [dostęp: 1.02.2018].

Źródła internetowe

Biuletyn Informacji Publicznej, www.bip.krakow.pl [dostęp: 9.07.2018].

Historia Palacu, Dom Monaru Kraków, dommonarukrakow.pl/dom-monaru/historia/ [dostęp: 12.07.2018].

Radłowska R. (2007), *Fort Mogiła i kopiec Wandy*, www.fortyck.pl/wiesci_107.htm [dostęp: 12.07.2018].

Radłowska R. (2017), *Spotkajmy się na podwórku! Nowohucki projekt sąsiedzki*, „Gazeta Wyborcza” online 11.05.2017, Kraków, www.krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,21792745,spotkajmy-sie-na-podworku-nowohucki-projekt-sasiedzki.html [dostęp: 12.07.2018].

Sanocka B. (2008), *Dwór (tzw. lamus) w Branicach (Kraków)*, dniedziedzictwa.pl/dwor-tzw-lamus-w-branicach/ [dostęp: 12.07.2018].

Strona internetowa inwestycji Botanica, osiedlebotanika.pl [dostęp: 13.07.2018].

Strona internetowa inwestycji Modernity, modernity.pl [dostęp: 13.07.2018].

Strona internetowa inwestycji Bulevar Verde, www.bulevarverde.pl [dostęp: 13.07.2018].